

УДК 811.161.2'42:883.3

СИМВОЛІЧНА ПАРАДИГМА НОВЕЛИ «НЕ ПЛАЧТЕ ЗА МНОЮ НІКОЛИ...» МАРІЇ МАТІОС

Наталя Бербер, канд. філол. наук, викладач

Одеський національний медичний університет

natalyaberber@ukr.net

У статті досліджено специфіку функціонування числової символіки в новелі «Не плачте за мною ніколи...» Марії Матіос. Доведено, що числовий символ як виразник сакрального змісту надає багатозмістовності поетичному образу, зокрема підсилює зображально-виражальний потенціал антропоетонімів. Продемонстровано контекстуальну залежність числової символіки як виразника авторської концепції світобачення, ідейно-естетичного змісту художнього твору.

Ключові слова: антропоетонім, число, символ, Марія Матіос.

У сучасних філологічних студіях набувають поширення праці, присвячені проблемі рецепції числової символіки у художньому дискурсі [1; 8; 9; 11]. Для повного розуміння не лише авторської концепції світобачення, а й системи роботи над антропоетоніміконом зокрема, важливою є проблема інтерпретацій символіки чисел, комплекс і сукупність яких виражає потаємний, чи, навіть, містичний світ твору. О. Ф. Лосев зазначав, що вже в найдавніших поетів античної літератури числова наполегливість та своєрідна числова методика прямо-таки вражаючі. Зокрема в Гомера число 3 зафіксовано 123 рази, число 12 — 59 разів, число 9 — 47 разів, число 20 — 44 рази, число 4 — 43 рази, число 10 — 41 раз, число 7 — 34 рази [5]. Прагнення семантизувати число відчутне й у творчості М. Матіос, яка ще не була досліджена з позицій числового символізму, чим зумовлено **актуальність** статті. Так, найбільш популярними числами новели «Не плачте за мною ніколи...» є 2, 3, 4, 12, а також ті, з яких виводимо елементарні числа 7 та 8.

Метою роботи є дослідження специфіки функціонування числової символіки в новелі «Не плачте за мною ніколи...» М. Матіос.

Антропоетонімікон новели «Не плачте за мною ніколи...» відзначається суттєвим образно-символічним потенціалом імен, насиченням екстралінгвальною інформацією. В основі твору — реальні події та реальні люди, серед яких працює М. Матіос. Так, прототипом головної героїні новели Юстини, як і Юр'яни («Юр'яна і Довгопол»),

стала бабця письменниці — Гафія Іллівна Матіос. Фонетично зашифровано прізвисько прототипа *Соломониха* у андронімі *Семениха*. Юстині «*дев'яносто без двох років*» [7, с. 230], тобто 88. Хоча нам відомо, що прототипу Юстини доля відміряла 86 років життя [6, с. 65]. У числі 88 образно-символічно можна розгледіти знаки нескінченності ∞ , формою яких є континуум — безперервне становлення (у зв'язку з нескінченною подільністю) [5], що інтерпретуємо як нескінченність, безперервність роду людського.

Число 80 дає елементарне число 8 ($80 \rightarrow 8+0=8$), що є атрибутом смерті: *До вінків — рушники не забудьте пришипити. Кладіть оці, що ми з тобою перебрали та пересушили. Бо я знаю: Тонця може поміняти на дорожчі. Вона вже хотіла закупити, та я не дала. А я колись купила по вісімдесят копійок — та й буде добре* [7, с. 243]. Символіку вісімки («смерть») посилює символіка рушника, з яким «проводжали в останню путь, опускали труну в могилу і пов'язували його на могильний хрест, — «щоб мертвий міг після воскресіння втертися» [3, с. 515]. У новелі ж *вісім* разів позичали дідову труну.

Вісім у духовному розумінні — це шлях, пройдений через 7 сходинок-небес до задуманої мети, це — подвійний хрест, «престол Господа», після семи днів посту і каяття на восьмий настає духовне очищення, отже восьмий день народжує нову людину [3, с. 99]. Крім того, число *вісім* у новелі стає символом заходу життя, житейської мудрості, просвітлення, адже 88-річна Юстина хоче *відбути свої останні години на цім світі по розумові* [7, с. 232]. Символічно й те, що дія розгортається восени, адже ця пора року символізує завершення життя. *Сім* сходинок для Юстини — це і її сім дітей. Усвідомлення себе матір'ю виливається у прохання Юстини вказати на надгробку, що вона «мама *чотирьох синів і трьох дочок*». Жінка просить відмолювати її, грішну: *А я також гріхи маю. Двоє дітей мертвих родила* [7, с. 237]. Відомо, що у прототипа Гафії вижило 6 дітей з 18 народжених. Вірогідно, число 7 (сім дітей Юстини) передає глибинний філософський смисл: $7=3+4$ — поєднання Неба і Землі або душі і тіла, відповідно перше число охоплює і духовне, і минуше; у земному світі число 7 — символ плідності, сила родючості, спорідненість найвищого ступеня [4, с. 623]. *Сім* — символічне святе число, Божественне число Всесвіту [3, с. 541]. Діти Юстини — це її власний Всесвіт. Крім того, число 88 (вік Юстини) дає елементарне число 7 ($88 \rightarrow 8+8=16 \rightarrow 1+6=7$). *Сьомий* день створення світу — день відпочинку [3, с. 541], у цьому

випадку — вічного відпочинку, спокою, на який очікує після смерті Юстина: *А тіло не любить торгання. Наторгалося на цім світі, щоби ще спокою на тім не дали* [7, с. 238]. До розповсюджених значень числа *сім* входять такі, що співвідносно з образом Юстини: число Великої Матері, жіночого втаємничення; інтелектуальна могутність; очищення, покаяння.

У народній свідомості число *сім* пов'язане також з уявленнями про смерть: «Є сім причин, а одна смерть». У народній приповідці сказано: «Як є сім, то буде вісім» [3, с. 348], що можемо інтерпретувати в рамках новели як продовження роду. «З приходом християнства, — зазначає В. Жайворонок, — в народне життя увійшла і Страсна седмиця» [3, с. 348] (або Страсний тиждень) — особливий час усього року: останній тиждень земного життя Христа, тиждень його страждань на хресті. *Сім*, за М. Матіос, виступає й символом людських страждань, тоді як *вісім* — звільненням від них, із другим, вічним, нескінченним ∞ життям: *І так вони, сироти, маялися уже тому буде сьомий рік. А на восьмий — умер Штефин Славко. Ліг спати — та й умер. Нічого його не боліло, а спокійнився тихонько, як і не було* [7, с. 248]. Число *вісім*, як зауважує О. Печьонкін, пов'язане із посвяченням та зі смертю, а остання пов'язана із тьмою та спокоєм [10] (звідси: *спокійнитись, покійничок*).

Число 25, що є частотним у новелі, також дає елементарне число 7 ($25 \rightarrow 2+5=7$). Воно акцентовано повторюється у мікроконтексті: *Цій домовині рівно двадцять п'ять років./ — Отак-таки двадцять п'ять! — удавано дивуюся, хіба що лише не сплескую в долоні. / — Якщо по правді, то двадцять п'ять було би тій, першій <...>* [7, с. 220] тощо. Представлене число 25 й імпліцитно, як четверта частина сотні, тобто віку: *Цьому горняткові на криниці, як і домовині, десь буде також понад чверть віку* [7, с. 251].

Однак найбільш вагомими числами у новелі виявились *три*, *чотири* та *дванадцять*. Згадаймо, в Юстини 4 сини і 3 доньки, а «*Онуків є дванадцять. Три рази можуть змінитися коло труни*» [7, с. 236]: частка чисел 12 і 3 — це 4. І навпаки, число 12 дає елементарне число 3 ($12 \rightarrow 1+2=3$). Сім'я Юстини до смерті її чоловіка налічувала 9 осіб (експліцитно число 9 не представлено в тексті): *дев'ять* — магічне число, бо складається з трьох трійок [3, с. 172]. Тричі трійка представлена, зокрема, у новелі «Апокаліпсис»: *три роки лежала снопом, та де там лежала — три роки спала непробудно, а тут не на Великдень і не після ворожби, а просто так, на очах мало не зомлілої невістки, зранку, по*

трьох роках небуття підвелася собі з постелі [7, с. 36–37]. Такий вибір часу є символічним, адже Христос воскрес на третій день о третій годині ранку [3, с. 604]. Числа 3 та 4 вжито поряд і у наступному контексті: *Видиш, як лялечка стоїть моя хатка. Другі думають, що їх хатка та, що три поверхи має, або та, що на чотирьох колесах їде, а воно, дочко, ні. Оце наша найголовніша хатка, що пороху в ній тепер протираєш* [7, с. 229]. І навіть не триста (бо це не так символічно), а **три сотки**: *Ложок у нас є багато, від Віталікового весілля лишилися отам у ящику на хаті десь коло трьох соток* [7, с. 245]; **Фіщик** «за весільний попоїдок **три** дні гостям за столом до співання грав» [7, с. 227]; три панотці відспівують померлих.

Число *три* давна мало сакральний характер, у християн воно означає Силу, Мудрість, Любов, дуже часто число *три* фіксується у Святому Письмі, зокрема Святу родину становлять три особи. В українців число *три* відіграє значну міфічну, містичну й магічну роль [3, с. 604]. Три доньки з матір'ю Юстиною навіюють образи трьох доньок-мучениць Віри, Надії і Любові ранньохристиянської святої-матері Софії, ім'я якої з грец. перекладається як «мудрість, розумність, наука». Звернімо увагу: прототипа Юстини (Гафію Іллівну Матіос) у селі називали Соломоном за її мудрість.

Число *тридцять* також дає елементарне число 3 ($30 \rightarrow 3+0=3$): *понухай ту свічку, — й тепер пахне, хоч зсукала я її вже годків із тридцять буде* [7, с. 239].

Ще раз підкреслимо, що чергування «три-чотири» є не випадковим у тексті. Символічною є також кількість синів Юстини — *чотири*. Число 4 є втіленням космологічних уявлень українців: маємо чотири стани буття (ранок, день, вечір, ніч; весна, літо, осінь, зима; дитинство, юність, зрілість, старість), чотири фази Місяця, чотири стіни, чотири кути [3, с. 644]. Чотири сторони хреста, що символізують чотири сторони світу, а за своєю просторовою побудовою, де є горизонталь — материнське начало, та вертикаль — батьківське, а їх перетин утворює третю силу — синівську, що відтворює ідеї життя [2, с. 567–570]. Сім'я Юстини — це образ світового дерева, в якому, як зазначає В. Войтович, втілювалась цілісна концепція Всесвіту і яке концентрувало в собі **три**єдину вертикальну структуру світу (підземля, земний світ та небесний) із вираженим центром — стовбуром, та горизонтальним орієнтиром — гілками за **чотирьох**сторонньою системою (північ, південь, схід, захід) [2, с. 98, 140].

У новелі авторка, окрім імен, сумарно вживає 12 прізвищ та андронімів та тринадцятий андронім *Семениха*, яким поіменовано оповідача. Глибоко символічними, як відомо, є числа **12** та **13**: *дванадцять* — символ космічного порядку і спасіння; завершеності, вічності, повноти; сили, могутності. *Тринадцять* — «чортова дюжина» — у багатьох народів символізує смерть і водночас початок нового життя. Число *дванадцять* наче овіяне ореолом містики. *Дванадцять* онуків, яким Юстина прагне передати свої знання, навіують образ 12 учнів-апостолів, отже, число 12 є «символом учнівства» [10] (згадаймо також новелу «Дванадцять службів»). Але найцікавішим виявилось не експліцитне (буквене / цифрове) вираження числа у новелі, а приховане. І пов'язане воно із антропоетонімами. Прізвища та андроніми, якими поіменовано селян — як живих, так і померлих — утворені виключно від особових власних імен. Таких пропріативів 12. За словотвірними моделями вони утворюють шість пар: 1) *Фіццик, Процик*; 2) *Максим'юк, Дмитрюк*; 3) *Петриків Калиняків*; 4) *Миколаїшин, Данилишин*; 5) *Калинякова, Гаврилюкова*; 6) *Філіпчачка, Білейчучка*. Відіменні прізвища або фіксують основоположників роду, або є маркером кількох поколінь чи вказують на імена родичів — чоловіка, дружини, батька, матері, рідше — діда, баби. Це — своєрідний код пам'яті, за допомогою якого можна воскресити, реконструювати історію родини. В ідейному плані кожна така пара поетонімів — це уособлення добра і зла, легкості та лихого смерті.

Отже, концептуальним є у новелі й число *два*, що здавна набуло символічного значення. У римлян це число було знаком лихого віщування. Подвійні або здвоєні предмети, за повір'ями, могли принести нещастя [3, с. 167]. Згадаймо хоча б перевернуті Юрчикові штаненята в оповіданні «Юр'яна і Довгопол», що віщували лихо. Число 200 дає елементарне число 2 ($200 \rightarrow 2+0+0=2$): *погарчики, оті, пам'ятаєш, стакани гранчасті, по двісті штук на себе й двісті на діда* [7, с. 225].

Одвічною єдністю є поняття «життя» і «смерть» [3, с. 167–168]: *А смерть — не гонор. То лише друге життя* [7, с. 244]. Число *два*, за М. Матіос, часто має деструктивний характер: не змогла дати життя *двом* своїм дітям Юстина; *до двох місяців Гафіїна донька Оксана при злогах умерла* [7, с. 240]; *два рази клуб горів* [7, с. 240]; *Син оженився, в місто зв'язвся, а тата до двох років не стало* [7, с. 248]. Зоровий образ чотирьох людей як двічі по двоє — представників трьох поколінь (молодість, зрілість, старість) — створено наприкінці твору: *Удвох на-*

криваємо домовину з речами потеплілою від сонця кришкою й заносимо у веранду. *Двоє веселих Юстининих правнуків — Юрчик і Михайлик — легко здіймають труну на плечі й несуть на горище* [250]. Знаходимо у новелі етномаркований образ *двох голубів* [7, с. 251] — символ любовно-шлюбних стосунків, широкого, ніжного, вічного кохання [3, с. 142], чистоти, вірності, Божого духа, який єднає дві душі, щоб очистилися для життя на білому світі [3, с. 168]. Домовини Юстина позичала 20 разів, причому число це розкладене на символічно вагомні числа 12 та 8 ($12+8=20 \rightarrow 2+0=2$): *Та дванадцять раз мою позичали й вісім разів дідову* [7, с. 229]. Фіксуємо усталене чергування «два-три»: *Іван умер на другий день після Петра-Павла <...> Дощ не ставав перед тим **три** доби* [7, с. 235] тощо.

Символічним, на нашу думку, виявився й час написання новели, яку створено за 7 місяців на рубежі тисячоліть (березень-липень 2000 року), де число 2000 дає елементарне число 2 ($2000 \rightarrow 2+0+0+0=2$) — символ двоєдності життя та смерті.

Отже, продуктивними у новелі «Не плачте за мною ніколи...» М. Матіос є числа 2, 3, 4, 7, 8 та 12, що реалізують сакральний зміст та корелюють із композицією, хронотопом, художніми образами твору. Перспективним видається студювання сукупного текстопростору творів М. Матіос крізь призму числового символізму, що уможливить з'ясування ідіостильових доміант письма авторки, сприятиме окресленню філософсько-світоглядної парадигми письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віват Г. І. Символіка числообразів у ліриці Ігоря Калинця [Електронний ресурс] / Г. І. Віват // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство : [зб. наук. праць]. — 2012. — Вип. 3(2). — С. 21–27. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2012_3\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2012_3(2)_6)
2. Войтович В. Українська міфологія : [енциклопедія] / Валерій Войтович. — К. : Либідь, 2002. — 664 с.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / Віталій Жайворонок. — К. : Довіра, 2006. — 703 с.
4. Завідняк Б. Т. Числовий символізм у Філона Олександрійського [Електронний ресурс] / Б. Т. Завідняк // Гілея : [науковий вісник]. — 2013. — № 72. — С. 622–627. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_120

5. Лосев А. Ф. История античной эстетики [текст] : [в 8 т.] / А. Ф. Лосев. — Москва : Искусство, 1963–1994. — Т. VIII : Итоги тысячелетнего развития : [в 2 кн.]. Книга I. — М. : Искусство, 1992. — 656 с.
6. Матиос М. Вирвані сторінки з автобіографії [текст] / Марія Матиос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2010. — 366 с.
7. Матиос М. Нація : [проза] / Марія Матиос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2007. — 256 с.
8. Мних Л. М. Генеза та функціонування числової символіки у поезії ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 — теорія літератури / Людмила Миколаївна Мних. — Донецьк, 2001. — 20 с.
9. Павлова І. А. Віддзеркалення символіки числа в поетичному просторі шістдесятників [Електронний ресурс] / І. А. Павлова, Ю. О. Тимченко // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди]. — Харків, 2016. — Вип. 44. — С. 61–67. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_44_11
10. Печёнкин А. И. Тайный код «Мастера и Маргариты» Кн. 1 [Электронный ресурс] / Александр Иванович Печёнкин. — М., 2006. — Режим доступа: <http://www.pechenkin.ru/taynkoddavinci.shtml>
11. Черевченко О. М. Рецепція числової символіки в російській літературі «Срібної доби» / О. М. Черевченко // Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи : [зб. наук. праць] / відповід. за випуск Г. В. Осіпчук. — Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. — С. 263–286.

СИМВОЛИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА НОВЕЛЛЫ «НЕ ПЛАЧЬТЕ ОБО МНЕ НИКОГДА...» МАРИИ МАТИОС

Наталья Бербер, преподаватель

Одесский национальный медицинский университет

В статье исследована специфика функционирования числовой символики в новелле «Не плачьте обо мне никогда...» Марии Матиос. Доказано, что числовой символ как выразитель сакрального содержания обуславливает глубокую содержательность поэтического образа, в частности усиливает изобразительно-выразительный потенциал антропонимов. Продемонстрирована контекстуальная зависимость числовой символики как маркера авторской концепции мировоззрения, идейно-эстетического содержания художественного произведения.

Ключевые слова: антропоним, число, символ, Мария Матиос.

**SYMBOLIC PARADIGM OF THE NOVEL
«DO NOT CRY ABOUT ME EVER...» BY MARIA MATIOS**

Natalya Berber, lecturer

Odessa National Medical University, Ukraine

The article investigates the specificity of the functioning of numerical symbols in the novel «Do not cry about me ever...» by Maria Matios. It is proved that the numerical symbol as the expresser of the sacred content determines the profound content of the poetic image, in particular, reinforces the expressively expressive potential of the anthropotonyms. It is shown that the anthro-po-etonymicon of the novel differs substantially in the figurative-symbolic potential of names and the saturation of extra-linguistic information. Demonstrated the contextual dependence of numerical symbols as a marker of the author's conception of the world outlook and the ideological and aesthetic content of the work of art.

It was found that productive in the novel «Do not weep for me never...» M. Matios are numbers 2, 3, 4, 7, 8 and 12, realizing sacred meaning and correlated with the composition, the chronotops and artistic image composition. It was concluded that the cumulative study of works of text space of Matios through the lens of numerical symbolism enable elucidation of idiosyncratic writing dominants of the author, promote outlining philosophical and ideological paradigm of the writer.

Key words: *anthropoetonym, numeral, symbol, Maria Matios.*

REFERENCES

1. Vivat, H. I. (2012), «Symbols numeric characters in the lyrics Igor Kalynets», Scientific notes Kharkiv National Pedagogical University H. S. Skovorody. Series: Literary Studies: (electronic journal), vol. 3(2), pp. 21 – 27, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2012_3\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2012_3(2)_6) (access 30.03.2017).
2. Vojtovych, V. (2002), *Ukrajinsjka mifologhija : [encyklopedija]* [Ukrainian mythology [Encyclopedia]], Kyiv, Lybid [in Ukrainian].
3. Zhajvoronok, V. (2006), *Znaky ukrajinsjkoji etnokuljтуры: [slovyk-dovidnyk]* [Signs of Ukrainian ethnic culture [Dictionary Directory]], Kyiv, Dovira [in Ukrainian].
4. Zavidnjak, B. T. (2013), «Numerical symbolism of Philo of Alexandria», *Gileya* (electronic journal), no. 72, pp. 622–627, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_120 (accessed 30.03.2017).
5. Losev, A. F. (1992), *Istoriya antichnoy estetiki : [v 8 tomakh]* [The History of Ancient Esthetics : [8 volumes]], vol. 8 : *Itogi tysyacheletnego razvitiya : [v 2-kh kn.]* [vol.8 : Results of the millennial development: [in 2 books.]], Book 1, Moscow, Art [in Russian].
6. Matios, M. (2010), *Vyrvani storinky z avtobiohrafii* [Torn pages of autobiography], Lviv, Pyramid [in Ukrainian].
7. Matios, M. (2007), *Natsiya [Nation]*, Lviv, Pyramid [in Ukrainian].

8. Mnykh, L. M. (2001), «The Genesis and functions of number symbolism in the poetry of the twentieth century», (PhD Thesis), 10.01.06, Donetsk, Donetsk National University [in Ukrainian].
9. Pavlova, I. A., Tymchenko, YU. O. (2016), «Reflection symbolic numbers in the poetic space Sixties», Linguistic research (electronic journal), vol. 44, pp. 61–67, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_44_11 (accessed 30.03.2017).
10. Pechonkin, A. I. (2006), Тайны код «Mastera i Margarity» [Secret code of «Master and Margarita»], Book 1, Moscow, available at: <http://www.pechenkin.ru/taynkoddavinchi.shtml> (accessed 30.03.2017).
11. Cherevchenko, O. M. (2016), «Reception numerical symbolism in Russian literature «Silver Age»», Slovo"yans'ka filolohiya: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy [Slavic philology: history, present, prospects], pp. 263–286.

Стаття надійшла до редакції 10 лютого 2017 р.